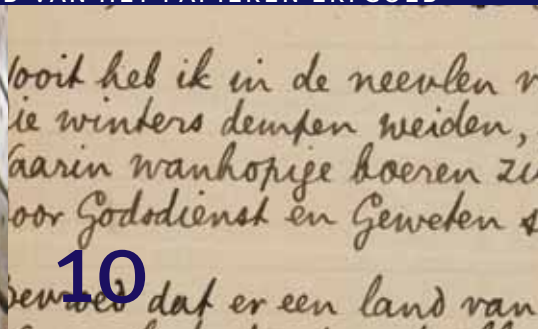

- Van Hanzevaart tot interlandvoetbal - 1
- Judendurchgangslager Westerbork - 3
- Herlevend regionaal verleden - 4
- In de schijnwerpers: Preservation Technologies - 4
- Nieuw-archief huis Bergh gedeeltelijk op microfilm - 6
- De ontdekking. Het knip- en plakwerk van Nynke van Hichtum - 8
- Mooie plaatjes - 10
- Een nieuwe jas - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

VAN HANZEVAART TOT INTERLANDVOETBAL ARCHIEVENTRAJECT METAMORFOZE VAN START

- In 2005 doen voor het eerst ook de archieven mee in Metamorfoze. In Metamorfoze1 en Metamorfoze2 werden er al archieven geconserveerd. Maar in deze derde fase (2005-2008) is er ook formeel een apart traject voor archieven gekomen. Het programma is nu een samenwerking tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief. Bepalend voor subsidiëring is of er sprake is van autonoom verval. Dit is verval van binnenuit dat wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld verzuring, inktvraat of groenvraat. Voor deze laatste twee schadevormen, die voorkomen in archiefstukken van uiteenlopende ouderdom, is de tot nu toe voor bibliotheekmateriaal gehanteerde tijdsbeperking tot de periode van het verzuurde papier (1840-1950) losgelaten.

Nationaal belang

Om in aanmerking te komen voor subsidie bij conservering moeten archieven van nationaal belang zijn. Een archief is van nationaal belang wanneer het informatie bevat die belangrijk is voor het reconstrueren van historische gebeurtenissen, verschijnselen of ontwikkelingen die van nationale betekenis zijn of over de relaties tussen Nederland en andere delen van de wereld. Het gaat

daarbij niet alleen om archieven van archiefvormers die op nationaal niveau hebben gefunctioneerd. Ook lokale en regionale archieven kunnen vanwege hun inhoud van nationaal belang zijn. Het betreft zowel overheidsarchieven als particuliere archieven.

Selectiecriteria

Door een voorbereidingscommissie is, in samenspraak met het archiefveld en met historici, een aantal selectiecriteria geformuleerd die een handvat vormen om het belang van archieven ten opzichte van elkaar te kunnen wegen: absolute uniciteit, relatieve uniciteit, maatschappelijk belang en intrinsieke waarde. Om te voorkomen dat sommige aspecten onevenredig veel aandacht krijgen en andere worden verwaarloosd, zijn vier thema's omschreven. Deze thema's zijn: de fysieke identiteit van Nederland (het landschap), de staatkundige identiteit, de sociale en culturele identiteit en de economische identiteit. Tenslotte is als voorwaarde gesteld dat de deelnemende instellingen beschikken over beheer- en behoudsplannen voor hun archieven om de effectiviteit van het programma en van de besteding van de beschikbaar gestelde gelden zoveel mogelijk te vergroten.

Charter met zegel van Rooms-Koning Maximiliaan I om het recht op de water-tol aan de stad Zutphen te mogen geven, 1487. (Stads- en Streekarchief Zutphen, oud-archief stad Zutphen, inv. nr. 1377 regist nr. 1205)

Nieuw handboek

In 2005 zal het beleidsplan worden geschreven waarin de bovengenoemde criteria worden vastgelegd. Ook wordt het bestaande *Handboek Metamorfoze* geactualiseerd en aangepast voor archieven. Voor 2006 is er een bescheiden budget voor projectaanvragen en voor 2007 en 2008 is er een ruimer budget in het vooruitzicht gesteld. De gebruikelijke verdeling van 70/30, waarbij het aandeel van de beherende instelling 30% van de totale kosten bedraagt, is ook op het archieventraject van toepassing.

Pilotprojecten

In de loop van 2005 zal aan de hand van vier pilotprojecten ervaring worden opgedaan met schadebehandeling van archieven en het overzetten op een andere drager door middel van microverfilming en digitalisering. Bij de keuze van de pilots is zoveel mogelijk rekening gehouden met de diverse soorten archieven (overheid, particulier), met de verschillende vormen van schadebehandeling (ontzuring, inktvraatbehandeling) en met verschillende vormen van conversie ten behoeve van het behoud (microverfilming, digitalisering vanaf de microfilm, directe digitalisering).

Verskillende dragers

Verder is gekozen voor verschillende dragers (perkament, lompenpapier, oorlogspapier), spreiding in tijdsperiode (van de middel-

eeuwen tot de twintigste eeuw), regionale spreiding, soorten instellingen (Nationaal Archief, Regionaal Historische Centra, gemeentearchieven en categoriale instellingen) en de verschillende thema's. Voor het uitvoeren van de pilots is dit jaar € 300.000 beschikbaar.

Eerste resultaten

De voorbereidingen voor de vier pilots zijn inmiddels gestart. Naar verwachting zullen zij begin 2006 worden afgerond. Eind van dit jaar zullen de eerste resultaten bekend zijn. Op grond daarvan hopen we al enige conclusies te kunnen trekken voor de projectaanvragen vanaf 2006. In de komende nummers van *Metamorfoze Nieuws* zal verslag worden gedaan van de pilots.

Erik van der Doe

Zitting van de Rekenkamer van Zeeland die de rekeningen van de Zeeuwse admiraliteit controleerde. (Zeeuws Archief, hist-top. atlas Zelandia Illustrata, Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, nr. III 531)

Omslagontwerp uit 1914 voor een gedenkboek van de 25-jarige Nederlandse Voetbalbond, dat nooit is verschenen. (Nationaal Archief, archief KNVB, inv.nr. 417)

De vier pilotprojecten

→ Archief Hanze Zutphen

(Stads- en Streekarchief Zutphen): 1 meter. Door inktvraat aangetast papier en charters betreffende de Hanze uit het oud-archief van de stad Zutphen (1417-1578). Met de laatmiddeleeuwse Hanzevaart op de Oostzee werd de basis gelegd voor de latere welvaart van de Republiek.

→ Archief admiraliteit van Zeeland (Zeeuws Archief): 8 meter. Door inktvraat aangetast oudste deel van het archief van de Zeeuwse Admiraliteit (1586-1599). Dit bevat een schat aan detailgegevens over de eerste fase van de Tachtigjarige Oorlog. Het is het enige bewaard gebleven admiraliteitsarchief in Nederland. Het maakt deel uit van het archief van de Rekenkamer van Zeeland.

→ Archief KNVB (Nationaal Archief):

6,5 meter. Verzuurd papier over de beginperiode van het voetbal in Nederland (1889-1924), de invoering van het betaald voetbal (1954-1965) en internationale wedstrijden (1908-1947). In het archief van het hoofdbestuur van de in 1889 opgerichte Nederlandsche Voetbal Bond bevinden zich onder andere de ledenlijsten met alle verenigingen en de spelersnamen en opstellingen van de interlandwedstrijden.

→ Archieven doorgangskampen Amersfoort en Westerbork (NIOD): 12 meter. Verzuurd papier van de archieven van de twee Nederlandse *Durchgangsläger* (1941-1945). Ruim 100.000 Nederlanders die op transport waren gesteld naar de concentratiekampen, vertrokken per trein vanuit het *Polizeiliches Durchgangsläger* Amersfoort en het *Judendurchgangslager* Westerbork.

JUDENDURCHGANGSLAGER WESTERBORK

In 1939 opende de Nederlandse regering op de hei bij Westerbork in Drenthe een centraal opvangkamp voor Duitse joden die voor het nazi-regime waren gevlucht. Aan de vooravond van de Duitse bezetting van Nederland waren ongeveer 750 vluchtelingen in het kamp ondergebracht. Na de capitulatie mochten zij het kamp niet verlaten. Op 1 juli 1942 kwam kamp Westerbork onder de verantwoordelijkheid van de *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD* te staan. Als *alte Kampinsassen* zouden de vluchtelingen vanaf die datum een rol gaan spelen in de door de Duitsers ingestelde dagelijkse leiding van het kamp. Westerbork werd een doorgangskamp voor in Nederland woonachtige joden, die op transport naar het oosten werden gesteld. Op 15 juli vertrok de eerste van de in totaal 93 treinen, in september 1944 de laatste. De bestemming was meestal het vernietigingskamp Auschwitz.

Vanaf oktober 1942 was SS-Obersturmführer A.K. Gemmeker kampcommandant. Het *Judendurchgangslager* Westerbork functioneerde als een stad, waarvan de bevolkingsadministratie intensief bijgehouden werd. In- en uitgaande transporten, interne verhuizingen van de ene barak naar de andere en opnamen in het zieken- of weeshuis, vergunningen om het kamp tijdelijk te verlaten en talloze aanvragen voor uitstel van transport werden nauwkeurig gedocumenteerd. De werkzaamheden in het kamp waren verdeeld over twaalf *Dienstbereiche* die onder leiding stonden van de *alte Kampinsasse* K. Schlesinger.

In het Westerbork-archief bevinden zich documenten van grote historische en emotionele waarde, zoals transportlijsten, brieven aan kampcommandant Gemmeker waarin gepleit wordt voor vrijlating, en kaartjes en briefjes die uit de treinen naar Auschwitz en Sobibor waren geworpen. Het archief is niet in zijn geheel bewaard gebleven. In de herfst van 1944 gaf kampcommandant Gemmeker opdracht een deel van de administratie te vernietigen. Op 12 april 1945, een dag nadat Gemmeker het kamp had verlaten, werd Westerbork door het Canadese leger bevrijd.

Annemieke van Bockxmeer

Kamp Westerbork in de sneeuw, november 1942.

(Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, fotocollectie, nr. 66318)

De conservering van kranten is altijd één van de speerpunten van Metamorfoze geweest. In de jaren 1998-2001 zijn 48 landelijke dagbladen geconserveerd.

Hierbij werd gebruik gemaakt van de ervaringen die zijn opgedaan in een pilotproject dat de KB tussen 1994 en 1996 heeft uitgevoerd. Daarin werden 35 kranten uit de Haagse regio geconserveerd.

Dit jaar start het derde project.

Belangrijke bron

Regionale kranten zijn een belangrijke bron van informatie voor genealogen en voor de bestudering van de regionale geschiedenis van Nederland. Daarom zijn veel instellingen er in het verleden al toe overgegaan om deze dagbladen op microfilm te zetten. In 2004 heeft het Ministerie van OCW middelen beschikbaargesteld voor de conservering van regionale dagbladen.

Inventarisatie

In 2005 is een inventariserend onderzoek uitgevoerd om vast te stellen welke regionale kranten er al gedigitaliseerd of op microfilm gezet waren.

Tussen 1840 en 1950 zijn in totaal 479 regionale dagbladen verschenen. Uit deze groep is een selectie gemaakt van regionale dagbladen die verschenen tussen 1869-1939 en die langer hebben bestaan dan twee jaar. Dit leverde een lijst van 190 titels op. Voor elke titel is vervolgens via een vragenlijst nagegaan of deze verfilmd of mogelijk gedigitaliseerd was. Van de 190 onderzochte titels bleken er 121 op microfilm gezet. Dat was veel meer dan verwacht.

IN DE SCHIJNWERPERS:

In 1998 is Metamorfoze begonnen met het ontzuren van boeken. Dat wordt gedaan door Preservation Technologies BV, een driemansbedrijf uit Heerhugowaard. Preservation Technologies maakt gebruik van het Bookkeeper-proces. Dit neutraliseert de zuren in papier en laat een buffer (magnesiumoxide) achter in de structuur van het papier.

Het bedrijf heeft inmiddels ongeveer 6000 boeken ontzuurd voor Metamorfoze. Het gaat om boeken uit de periode 1870-1909, afkomstig uit de collecties van de Koninklijke Bibliotheek en de Universiteitsbibliotheken van Amsterdam en Utrecht.

Massa-ontzuringsmethode

In 1997 kreeg het bedrijf, dat toen nog Archimascon heette, een licentie voor het Bookkeeper-proces. Algemeen directeur John van Dorsten: 'Eind jaren '90 was het me duidelijk geworden dat er in Nederland behoefte bestond aan een massa-ontzuringsmethode voor negentiende- en twintigste-eeuws papier. Na een aantal pogingen om zelf een werkzaam massa-ontzurings-

REGIONAAL VERLEDEN

Prioritering

Het onderzoek heeft geleid tot een lijst van 28 belangrijke regionale dagbladen die geconserveerd moeten worden. Omdat het niet zeker is of alle titels met het beschikbare budget verfilmd kunnen worden, is er aan de hand van criteria als looptijd en oplage een prioritering aangebracht in deze lijst.

In augustus 2005 wordt een begin gemaakt met de conservering van deze titels. De looptijd van het project is ongeveer een jaar.

De resultaten van het onderzoek zijn vastgelegd in het rapport *Herlevend regionaal verleden: Conservering van Nederlandse regionale dagbladen. Inventarisatie, selectie en prioritering*. Het rapport is binnenkort gratis te bestellen bij Bureau Metamorfoze.

■
Gert-Jan van Velzen

PRESERVATION TECHNOLOGIES

teem te ontwikkelen, hoorde ik van het Bookkeeper-systeem in de Verenigde Staten en ben daar toen gaan praten over samenwerking.' In 2001 werd het bedrijf onderdeel van het Amerikaanse Preservation Technologies LP.

Kaartsysteem

Preservation Technologies BV werkt verder veel samen met Nederlandse archiefinstellingen en bibliotheken. Maar ook het Ministerie van Defensie en het Nederlandse Rode Kruis hebben documenten laten ontzuren. 'Het archief van het Nederlandse Rode Kruis heeft veel indruk op mij gemaakt. Dat archief bestaat voor een groot deel uit een kaartsysteem met informatie over joodse medeburgers in de vernietigingskampen tijdens de Tweede Wereldoorlog.'

Particulieren

Naast ontzuren is het bedrijf ook gespecialiseerd in het vriesdrogen van, meestal door calamiteiten, natgeworden papier. Ook

het herverpakken van archieven in zuurvrij materiaal is één van de activiteiten.

Hoewel het niet zo vaak gebeurt, kunnen ook particulieren boeken of collecties laten ontzuren. 'Sommige mensen willen er graag bij zijn als hun boek wordt ontzuurd. Natuurlijk vinden we het leuk om ze te laten zien hoe dat werkt.'

Voortrekkersrol

Van Dorsten is van mening dat er in Nederland relatief weinig geld wordt vrijgemaakt voor ontzuren. 'Nederland heeft altijd een voortrekkersrol gespeeld in het behouden van "het origineel". Het ziet er echter naar uit dat we die rol gaan verliezen aan andere landen in Europa die wel investeren in ontzuring.' Toch is hij blij dat hij met zijn bedrijf een steentje kan bijdragen aan het behoud van het Nederlands papieren erfgoed. Maar er is nog een hoop te doen.

■

Armensachen, Bausachen en Fischerei

NIEUW-ARCHIEF HUIS BERGH GEDEELTELIJK OP MICROFILM

1

Bouwtekening van de pachtboerderij
Lubbers onder Silvolde, 1867.
(NAHB, B 37)

2

Kasteel Huis Bergh

3

Een van de molendossiers
(NAHB, Rubrik 116. 11 (Mühlen-
wesen-Gendringen, 1862-1874))

Foto's: Stichting Huis Bergh

Toen de textielabrikant Jan Herman Van Heek
(1873-1957) het kasteel Huis Bergh in 1912 kocht
van de vorst Wilhelm von Hohenzollern, nam hij
behalve het kasteel te 's-Heerenberg en de bossen
van het Montferland ook het omvangrijke
huisarchief over.

PUBLIEKE VERKOOP VAN EENEN KORENWIJNDMOLEN EN EENIGE PERCELEN BOUWLAND.

De Administratie van het *HUIS BERGH* te 's-Heerenberg,
zal ten overstaan van den Notaris *KOLFSCHOTEN* te Gendrin-
dag den
en huize
er genoot
en en

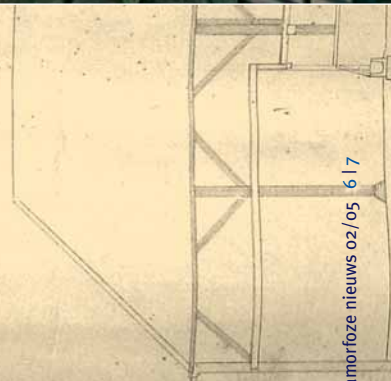
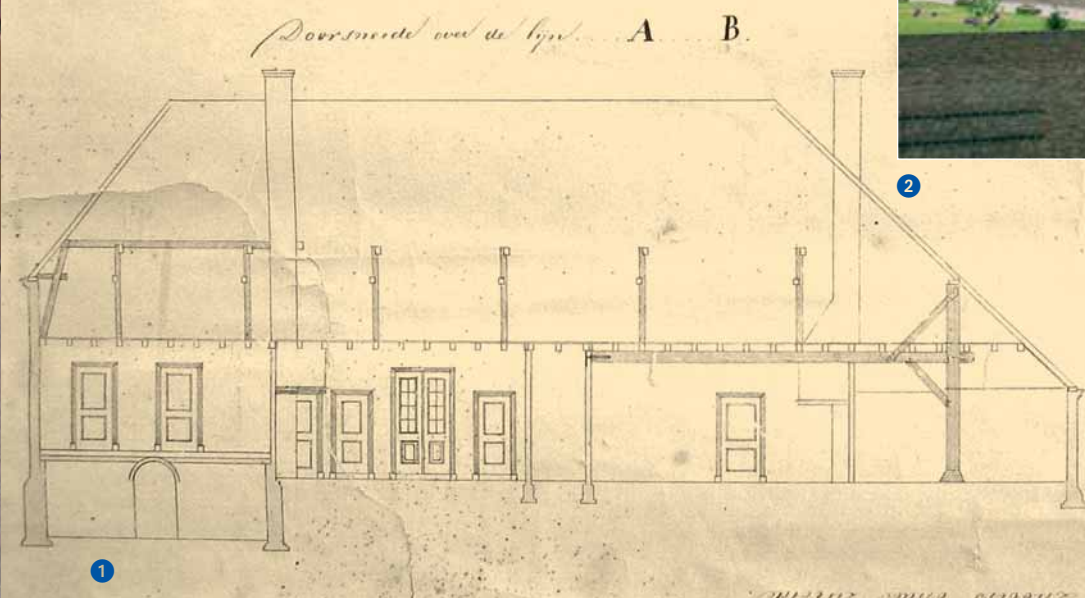
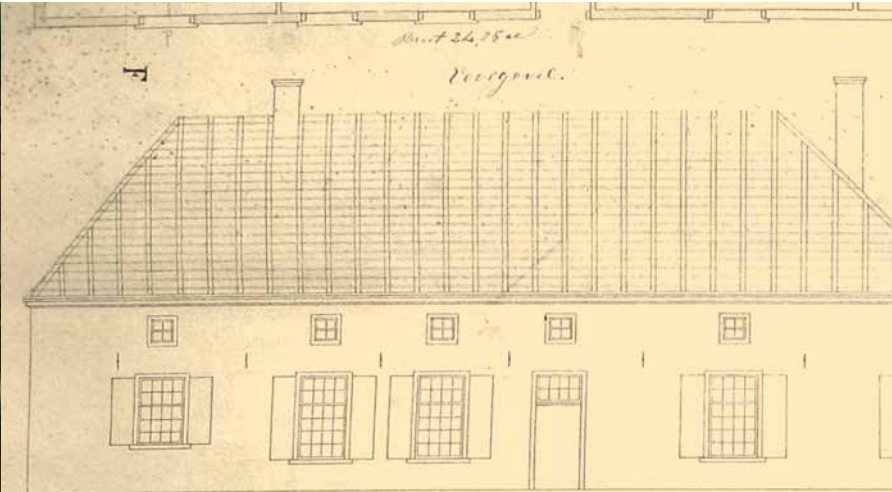
FÜRSTLICH HOHENZOLLERN'SCHE ADMINISTRATION
's HEERENBERG.

Rubrik N.: *116 Mühlen.*

instigt
Woon-
veer 48
elweide,
reorden.

74 el.
77 el.
93 el.
64 el.
44 el.

3

Gewestelijke grootmacht

De nieuwe eigenaar richtte zich niet alleen op het herstel van de kasteelgebouwen en de overige onroerende bezittingen, maar ook op het archief. Het huisarchief uit de periode 1227-1842 (130 meter) werd geordend en geïnventariseerd. Dit archief vertelt het verhaal van de kasteelbewoners, de familie Van den Bergh. In de loop der eeuwen groeide de familie uit tot een gewestelijke grootmacht. De kanselarij hield nauwkeurig het beheer van de vele bezittingen en de uitoefening van de heerlijke rechten (de rechten die een heer heeft) bij.

In 1712 stierf de familie Van den Bergh uit. Het bezit werd geërfd door het Duitse geslacht Von Hohenzollern-Sigmaringen.

Teloorgang

In 1842 werd door de vorstelijke *Hofkammer* te Sigmaringen een *Registraturordnung* ingevoerd, een vastomschreven rubriekensysteem. Ook de administratie werd volgens deze voorschriften ingericht. Het jaar 1842 markeert dan ook de overgang van het oude naar het nieuwe archief. Het nieuw-archief zou uitgroeien tot een 80 meter lang bestand.

Het archief illustreert de teloorgang van de heerlijke rechten en de afbrokkeling van goederenbezit door de vele verkopen van na 1850. De rubrieken over de marken en geërfdn (de niet-verdeelde of 'woeste' gronden en de eigenaren of gebruikers daarvan) geven een beeld van de negentiende-eeuwse voortzetting van een eeuwenoude bestuursvorm. De bouwdoosiers met bijbehorende tekeningen bevatten veel unieke technische informatie.

Negentiende-eeuwse huishouding

Uit het nieuw-archief van het Huis Bergh werden diverse rubrieken in het kader van *Metamorfoze* op microfilm gezet. De verfilmde rubrieken dragen de door de *Hofkammer* voorgeschreven duidingen in de Duitse taal als *Armensachen*, *Bausachen*, *Fischerei*, *Kauf-Verkauf-Tausch*, *Kirchensachen* en *Marken*. Op grond van historisch belang is een aantal rubrieken geselecteerd voor de verfilming. Deze geven een beeld van de negentiende-eeuwse huishouding van het kasteel, het beheer van de eigendommen en de uitoefening van heerlijke rechten. De materiële toestand van het gehele nieuw-archief is sterk verbeterd door het ompakken in zuurvrije omslagen, portefeuilles en archiefdozen.

Sinds 1946 is het Berghse bezit van Van Heek ondergebracht in de Stichting tot instandhouding der goederen en rechten van het Huis Bergh, die zich ten doel stelt het kasteel met het daarin ondergebrachte cultuurogoed (de kunstcollectie en het archief) voor de gemeenschap te bewaren en toegankelijk te houden.

■
Peter Bresser

DE ONTDEKKING

1

Nynke van Hichtum als jong
meisje.

2 en 3

Delen van het manuscript van
Een ouderwetsche dorpsschool.

Foto's: Fries Historisch en
Letterkundig Centrum Tresoar.

In 2004 is het Fries Historisch en Letterkundig Centrum Tresoar begonnen met de digitalisering van de collectie van de kinderboekenschrijfster Sjoukje Maria Diderika Bokma de Boer (1860-1939), beter bekend als Nynke van Hichtum. Projectleider Thys van der Veen van Tresoar ontdekte bij de voorbereiding van de collectie dat de schrijfster vaak op een bijzondere manier werkte.

Het knip- en plakwerk van Nynke van Hichtum

Rouwbrief

De drang om te schrijven moet voor Nynke van Hichtum erg groot zijn geweest. Papier van allerlei herkomst en formaat was voor de schrijfster bruikbaar. Was een schrijfblok of cahier niet voorhanden, dan volstond elk stuk papier dat binnen handbereik was: van een enveloppe of drukwerk van een verzekeringsmaatschappij tot een gedeelte van een rouwbrief toe. Het zou interessant zijn om de herkomst van die rouwbrief te achterhalen. Wie was de overledene? In welke relatie stonden Van Hichtum en haar echtgenoot P.J. Troelstra tot de nabestaanden?

Knip- en plakwerk

Door de herkomst is de kwaliteit van het papier zeer wisselend. Een niet onbelangrijke bijkomstigheid die de kwaliteit van het papier beïnvloedt, was de gewoonte van Nynke van Hichtum om met knip- en plakwerk haar manuscripten uit te breiden of delen eruit te halen. Het acht pagina's tellend manuscript *Een ouderwetsche dorpsschool* is hiervan een goed voorbeeld. In dit autobiografische verhaal, waarschijnlijk geschreven kort na 1897, beschrijft Van Hichtum de school uit haar jeugd in het Friese Nes. In het ver-

haal figureren de meester met het Spaanse rietje, ondeugende kinderen en de deugdzame en geplaagde Marietje van de dominee.

Kamerzittingen

Een andere bijzonderheid is dat het verhaal op de achterzijde van het verslag van de Kamerzittingen van 1897 geschreven is. In dat jaar werd de SDAP in de Tweede Kamer van de Staten-Generaal vertegenwoordigd door een kleine fractie met P.J. Troelstra aan het hoofd. De zaken waar Troelstra tijdens deze Kamerzittingen mee te maken krijgt zijn niet schokkend: het zinken van twee loodsschoeners door aanvaringen in het Kanaal op 28 februari en op 11 juni en de als gevolg daarvan voorgestelde verhoging van de marinebegroting. Misschien is juist het geringe belang van de kamervraagstukken de oorzaak dat wij het manuscript op papier van de Kamerzittingen aantreffen.

Thys van der Veen

"Ons schoolverzek bestaat uit banken, Bokalborden, ijklypatten, een
 een spaansch riet en een kerfamerlyje;" "Hoe duur te waken?" "De meeste
 deze dingen zijn al heel oud en afgesloten, alleen het spaansch riet is
 altijd nieuw. Wie nog later langs Meester in de School komt,
 een grote luidard en die moet in den hoes staan. Aan den
 hangen kaarten en daar zijn heden en rivieren, je geschied kan
 omdat wij 'ne van buiten zullen leeren, maar de Meester heeft
 zijn spaansch riet een gat in het Belvoofde Land gestoken.
 Marietje begon er langzamerhand Telf weer plezier in te krijgen."

4. "Mijn hare plaaggeesten hadden er nog niet
 genoeg van." En riep eens, wat beeft lang las
 haar! "Dat staat zoo hardig!" riep een ander
 meisje naast haar. "Ja en dan die gekke roud
 kam er in, wie draagt nu zoo 's kam? Het
 hebben ons haar netjes glad gekamd en haars
 er in en dan een netje er over, dat staat veel
 mooier!"
 Marietje hield zich dapper en had nog af te doen

2 den muur hangt ook een thermometer, daar kan men het zoo
 3. maken, dat we vrij van school krijgen. De meester ~~is~~ ^{heeft} er

Het gezin van dominee Bokma de Boer had een bijzondere positie in het dorpsleven van Nes. Sjoukje Bokma de Boer viel op tussen de schoolkinderen. Ze kleeedde zich anders en vertoonde ander gedrag. In *Een ouderwetsche dorpschool* beschrijft Van Hichtum een traumatisch voorval uit haar jeugd. Als meisje van tien droeg zij voor het eerst lange rok-

ken. Daarvoor droeg zij altijd korte rokjes met daaronder lange broekspijpen. Op een zaterdagmorgen, toen de meester zich met de jongere kinderen bezighield, hadden jongens uit de hoogste klas briefjes met 'te koop' op haar broekspijpen gespeld. In *De jonge priiskeatser* uit 1939 vertelt Van Hichtum nogmaals over deze gebeurtenis.

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Symposium Papierconserverend Nederland

Op 24 november 2005 organiseren het Nationaal Archief (NA), de sectie Boek, Papier en Fotografisch Materiaal van de Vereniging Restauratoren Nederland, de Koninklijke Bibliotheek (KB) en het Instituut Collectie Nederland (ICN) het symposium 'Papierconserverend Nederland'. Het symposium is bestemd voor restauratoren, collectiebeheerders en onderzoekers. Het biedt een staalkaart van recente en toonaangevende restauratie- en onderzoeksprojecten in Nederland op het gebied van de conservering van boeken, papier, foto's en aanverwante materialen.

het conserveringsonderzoek. Daarin zullen het NA, de KB en het ICN hun visies op het conserveringsvraagstuk belichten om te zoeken naar argumenten en ideeën die richting kunnen geven aan een gezamenlijke nationale benadering.

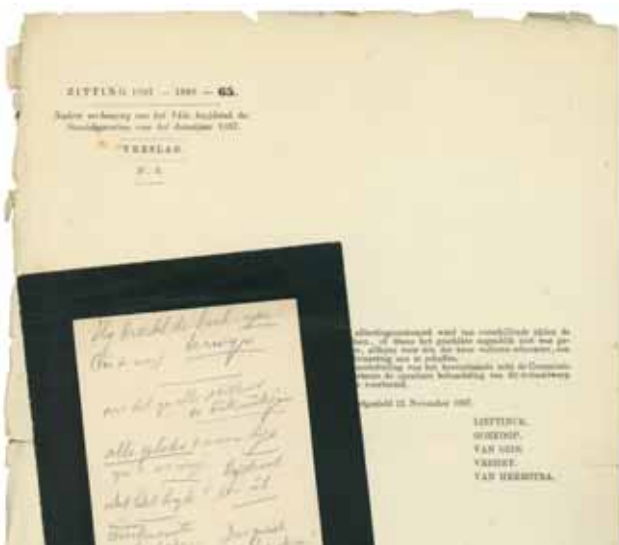
U kunt een inschrijfformulier per e-mail aanvragen: afsprakenbureau@nationaalarchief.nl Inschrijving geschiedt in volgorde van binnenkomst en wordt schriftelijk bevestigd. De deelnamekosten, inclusief koffie, thee, lunch en borrel, bedragen € 50.

Inlichtingen:

Gerrit de Bruin

T 070 3315416

E gerrit.de.bruin@nationaalarchief.nl

MOOIE PLAATJES

Hoogtepunten van het Letterkundig Museum gedigitaliseerd

Vol optimisme begon het Letterkundig Museum in 2003 aan het eerste digitaliseringsproject in het kader van het Metamorfozeprogramma. Gepokt en gemazeld als we zijn na 46 verfilmingprojecten, is het opzetten van een Metamorfoze project bijna routine geworden. Een projectvoorstel schrijven we, bij wijze van spreken, op een regenachtige namiddag. De ervaring opgedaan bij die 46 projecten konden we zeker gebruiken, dachten we.

Vragen en problemen

Die gedachte was iets te optimistisch. Bij het opzetten van een digitaliseringsproject komen, zo bleek al snel, toch heel andere vragen en problemen op dan bij een verfilmingproject. Ook moesten er andere beslissingen genomen worden. En dan beperken we ons hier alleen nog maar tot de voorbereidingen.

Bij verfilming houden we ons vooral bezig met de vraag hoe iets verfilmd moet worden, het Metamorfozeprogramma behelst immers in de eerste plaats het conserveren van het materiaal. Maar bij dit digitaliseringsproject gaat het, naast de inhoud, ook zeker om het 'mooie plaatje' dat uiteindelijk wordt getoond. Zal dat de gebruiker aanspreken? Daarmee moesten we dus beslist rekening houden. De 'Hoogtepunten' komen immers via de website van Het Geheugen van Nederland op internet en zullen voor veel mensen een eerste kennismaking met onze collectie zijn.

Dwarsdoorsnede

Bij onze conserveringsprojecten is, in het algemeen, steeds de complete collectie of het complete archief van één auteur of één uitgeverij verfilmd. Dit digitaliseringsproject moest enkele hoogtepunten uit de collectie van het Letterkundig Museum bevatten. Het moest bestaan uit zo'n veertien verschillende items van liefst evenzoveel auteurs. Alleen uit auteurs van wie de collectie of het archief al verfilmd was in het Metamorfozeprogramma, werd een keuze gemaakt.

Na deze auteursselectie volgde het uitzoeken van een handschrift. Dat moest niet alleen een interessant en mooi voorbeeld zijn van het werk van de auteur, maar moest ook een soort dwarsdoorsnede zijn van de gehele collectie van het museum.

Photografie gemaakt in de Moeren, namoc.
delijk in het jaar 1897, de portretten gevond
van
Prof. Mr. H. van der Hoeven en zijn echtgenoot
Elisabeth van der Hoeven geboren Plate
Gouver George van der Hoeven hun zoon
Henriette Ida van der Hoeven geboren Engelen
Anna Ida van der Hoeven geboren van
der Hoeven.

1

1

H. Roland Holst-van der Schalk:
Het Boek van de Buissche Heide

2

Slauerhoff: *Soleares*

Foto's: Letterkundig Museum

Authentieke weergave

Bij enkele handschriften rees de vraag: hoe authentiek moet de weergave zijn? Herman Gorter, bijvoorbeeld, heeft bij het schrijven van *Mei* het cahier dat hij gebruikte op een bepaald moment omgedraaid. De geschreven tekst staat vanaf dat punt als het ware op zijn kop. Internet biedt geen mogelijkheid tot rotatie, dus wat te doen?

Het tonen van het uitgekozen materiaal op internet had nog een andere consequentie. Deze vorm van openbaarmaking behoeft, daar waar nodig, toestemming van de auteursrechthebbende. Toestemming die helaas niet door alle rechthebbers werd verleend. Hierdoor werd dus de uiteindelijke keuze van het materiaal (mede) bepaald door derden.

Hoewel 'Hoogtepunten uit de collectie van het Letterkundig Museum' een relatief klein project is (zo'n 1200 digitale opnames), heeft het museum toch veel geleerd over het opzetten van een digitaliseringsproject. Inmiddels zijn we dan ook, wéér vol optimisme, begonnen aan de voorbereiding van een nieuw project.

Salma Chen

Fogo

QUELQASIN

Op dorre hellingen geblaakte daken
Onder palmen schraal op kartelkammen.
Op de vloedlijn witte brandingsvlammen,

Op een landtong een wit, hoekig fort.
Overdag waait een roodgroene vlag,
Een dof schot valt als het avond wordt.

Op een ruwe omgekeerde schaal
Ten bestaan uit den oceaen geheven,
Doodstil, dorgeschroeid en schraal.

Wat een leven!

~~HET EILAND DER BALLINGEN~~
Fernando Nuyt
FERNANDO NUYT

De vinger Gods - een steile, plompe rots
staak op 't genaadloos strak azuur gericht.
De bannelingen op ~~dit~~ bruine schots
Zijn ook gevangenen ^{der} van zee en licht.

Ontsnappingspogingen mislukken steeds,
Het vasteland is duizend mijlen ver:
Wel zijn drie hunner, vroeger, zeilend er
Geland, maar als verdorste lijken reeds.

Nooit heb ik in de neevlen van het Noorden
Die winters dempen weiden, slooten dicht,
Waarin wanhopige boeren zich vermoorden
Door Goddienst en Geweten streng gericht -

Bewoed dat er een land van zonneschijn,
Waar ook de dorste rots bloei ~~moet~~ ontrou
Zoo godvergeten desolaat kon zijn
Dat het naar 't land der wolken doet verla

Een eiland, wel voor eeuwig vastgelopen
In den staalblauwen harden hemelkring,
Een ballingschap die niets meer heeft te h
Van een aardbeving of omwenteling.

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Hoogtepunten uit de collectie van het Letterkundig Museum

- Gerrit Achterberg (1905-1962): handschrift van de dichtbundel *Eiland der ziel* (1939)
- C.S. Adama van Scheltema (1863-1923): handschrift van de dichtbundel *Eenzaame liedjes* (1906)
- J.C. Bloem (1887-1966): handschrift van het gedicht 'De nachtegalen', gepubliceerd in de bundel *Avond* (1950)
- Louis Couperus (1863-1923): handschrift van de roman *Metamorfoze* (1897)
- Louis Couperus: handschrift van de roman *De stille kracht* (1900)
- Herman Gorter (1864-1927): handschrift van de dichtbundel *Mei* (1889)
- Herman Heijermans (1864-1924): handschrift van het in 1900 voor de eerste maal opgevoerde toneelstuk *Op hoop van zegen*
- M. Nijhoff (1894-1953): handschrift uit 1937 van de in 1941 verschenen dichtbundel *Het uur U*
- A. Roland Holst (1888-1976): handschrift van de dichtbundel *Een winter aan zee* (1937)
- H. Roland Holst-van der Schalk (1869-1952): *Het Boek van de Buissche Heide*, het gastenboek van het buitenhuis van de familie Roland Holst met daarin persoonlijke aantekeningen, opmerkingen en foto's van circa 200 gasten die in de periode 1918-1952 werden ontvangen
- H. Roland Holst-van der Schalk: handschrift van de dichtbundel *Tussen twee werelden* (1923)
- Arthur van Schendel (1874-1946): handschrift van de roman *Een Hollandsch drama* (1935)
- J. Slauerhoff (1898-1936): *Soleares*, een cahier met (gedeeltelijk) handschrift, typescript en drukwerk, met aanvullende aantekeningen door E. du Perron

Personalia

Behalve de kwaliteitsmanager microverfilming zijn er sinds enige tijd nog enkele andere kwaliteitsmanagers actief bij Bureau Metamorfoze. **Robèrt Gillesse** (rechts) is als kwaliteitsmanager digitalisering bij Het Geheugen van Nederland ook betrokken bij de digitaliseringsprojecten van Metamorfoze. Verder zijn twee medewerkers van het Nationaal Archief betrokken bij het programma: **Joop Korswagen** (links) als

kwaliteitsmanager microverfilming voor de archievencollecties, **Peter Magendans** (midden) als kwaliteitsmanager conservering, eveneens voor het archiventraject.

Sinds 1 april beschikt het Bureau ook over een management assistent: Barbara Schaap. Barbara de Goederen is teruggekeerd van haar zwangerschapsverlof.

Onder de titel *Metamorfoze* geeft het Bureau *Metamorfoze*, een samenwerkingsverband tussen de *Koninklijke Bibliotheek* en het *Nationaal Archief*, uitvoering aan het *Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed*, een initiatief van het Ministerie van OCW.

Voor meer informatie over het programma:

Koninklijke Bibliotheek
Bureau *Metamorfoze*
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
fax 070 3140 427
www.metamorfoze.nl

Medewerkers *Metamorfoze*:

Erik van der Doe
(Archieven)
telefoon 070 3140 795
e-mail erik.vanderdoe@kb.nl

Hans van Dormolen
(Kwaliteitsmanager Microverfilming)
telefoon 070 3140 129
e-mail hans.vandormolen@kb.nl

Robèrt Gillesse
(Kwaliteitsmanager Digitalisering)
telefoon 070 3140 453
e-mail robert.gillesse@kb.nl

Barbara de Goederen
(Bibliotheekcollecties)
telefoon 070 3140 348
e-mail barbara.degoederen@kb.nl

Andrea Langendoen
(Communicatie en Publiciteit/
Webredactie)
telefoon 070 3140 151
e-mail andrea.langendoen@kb.nl

Henriëtte Reerink
(Digitalisering Literaire Collecties)
telefoon 070 3140 319
e-mail henriette.reerink@kb.nl

Barbara Schaap
(Management assistent)
telefoon 070 3140 489
e-mail barbara.schaap@kb.nl

Dennis Schouten
(Projectmanager)
telefoon 070 3140 373
e-mail dennis.schouten@kb.nl

Wim Smit
(Conserveringsconsulent)
telefoon 070 3140 562
e-mail wim.smit@kb.nl

Personalia auteurs:

Annemieke van Bockxmeer is archivaris bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.

Peter Bresser is archivaris van onder andere Huis Bergh en de gemeenten Bergh en Gendringen.

Salma Chen is werkzaam bij het Letterkundig Museum als coördinator Ontsluiting Archivalia bij de afdeling Collecties. Daarnaast is zij belast met de coördinatie van de *Metamorfoze*-projecten.

Thys van der Veen is projectcoördinator digitalisering van de collectie S.M.D. Bokma de Boer (Nynke van Hichtum) bij het Fries Historisch en Letterkundig Centrum Tresoar.

Gert-Jan van Velzen was onderzoeker Regionale Kranten bij Bureau *Metamorfoze*. Hij is werkzaam bij de Koninklijke Bibliotheek.

Metamorfoze Nieuws
issn 1387-084x, verschijnt 3x per jaar

Redactie:

Andrea Langendoen

Redactieraad:

Erik van der Doe, Sara Handstede,
Henriëtte Reerink, Ingeborg Verheul

Vormgeving:

Marise Knegtman, Amsterdam

Druk:

drukkerij Mart.Spruijt bv, Amsterdam

Fotografie:

Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

KB nationaal archief

S N I P P E R S S N I P P E R S S N I P P E R S

Praktische cursus over de uitvoering van digitaliseringsprojecten

Digitalisering van beeldmateriaal en publicatie hiervan op internet is een ideale mogelijkheid om een collectie, onafhankelijk van tijd en plaats, toegankelijk te maken. Bovendien is digitalisering een goede manier om het originele, vaak kwetsbare, materiaal te sparen.

Het succes van een digitaliseringsproject valt of staat met het stellen van de juiste vragen, zoals: Wat is de doelstelling van digitalisering? Welke materialen komen in aanmerking? Hoe zit het met auteursrecht?

Deze, maar ook andere facetten komen uitgebreid aan de orde in de cursus Digitaliseren van culturele collecties. Op maandag 12 september 2005 start bij GO-opleidingen in Den Haag alweer de derde editie van deze zesdaagse cursus, verdeeld over 12 weken. De kosten van deze geheel verzorgde cursus bedragen € 1725,- (0% BTW).

Meer informatie: t 070 3512 380 of www.stgo.nl

Een nieuwe jas

Sommigen onder u moesten misschien twee keer kijken toen in mei niet de vertrouwde oranje-groene, maar een heel andere, paars-blauwe *Metamorfoze Nieuws* op de deurmat viel. En niet alleen de nieuwsbrief ziet er anders uit: dit jaar heeft *Metamorfoze* een geheel nieuwe huisstijl gekregen. Ook de vormgeving van de website is vernieuwd (en als u nog niet gekeken had, kijk dan snel op: www.metamorfoze.nl).

Zoals u in de vorige nieuwsbrief kon lezen, wordt het *Metamorfoze*-programma vanaf 2005 gezamenlijk gecoördineerd door de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief. Van 'Nationaal Programma voor de Conservering van Bibliotheekmateriaal' is het geworden tot het 'Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed'. En bij zo'n nieuwe samenwerking hoort natuurlijk ook een nieuwe jas. De vormgeving is ontworpen door Marise Knegtman in Amsterdam, die ook tekende voor de 'oude' vormgeving.

Maar naast een hoop vernieuwingen blijft er ook veel bij het oude. De samenwerking tussen de instellingen en de coördinatoren, de subsidieaanvragen, et cetera. Tenslotte blijven we ons richten op het behoud van het goede!

